

Αναλύοντας κριτικά δημοσιογραφικά και άλλα κείμενα*

Τοποθετημένη πρακτική

Προτρέπουμε τους/τις μαθητές/τριες να αναζητήσουν και να επεξεργαστούν κριτικά ειδησεογραφικά κείμενα τα οποία προσελκύουν το ενδιαφέρον τους. Αξιοποιούμε κείμενα τα οποία εντάσσονται στις καθημερινές κοινωνικές εμπειρίες των μαθητών/τριών και κατ' επέκταση στο κοινωνικοπολιτισμικό τους περιβάλλον.

Ανοιχτή διδασκαλία

Δραστηριότητες που προκύπτουν από ερωτήσεις όπως οι ακόλουθες:

1. Θεωρείτε ότι η δημοσιογράφος εκφράζει την άποψή της για όσα αναφέρει στο κείμενό της; Αν ναι, με ποιο τρόπο και με ποια μέσα συμβαίνει αυτό;
2. Ποια γλωσσικά στοιχεία του κειμένου είναι φορείς της ειδησεογραφικής αξιολόγησης;
3. Σε ποιες κατηγορίες ειδησεογραφικής αξιολόγησης εντάσσονται συγκεκριμένα στοιχεία του κειμένου (λ.χ. θετική ή αρνητική αξιολόγηση);
4. Μπορείτε να εντοπίσετε ποια κατηγορία αξιολόγησης –λχ. θετική ή αρνητική αξιολόγηση– εμφανίζεται κατά κύριο λόγο στο κείμενο;

Κριτική πλαισίωση

Αναγνώριση του στόχου της ειδησεογραφικής αξιολόγησης. Ειδικότερα, δραστηριότητες που προκύπτουν από ερωτήσεις όπως οι ακόλουθες:

1. Ποια γεγονότα και πρόσωπα αξιολογούνται από τη δημοσιογράφο στο κείμενο +++;
2. Μπορείτε να συνδέσετε τα γλωσσικά στοιχεία του ειδησεογραφικού κειμένου με την αξιολόγηση συγκεκριμένων προσώπων και γεγονότων;
3. Ποια πρόσωπα και γεγονότα αξιολογούνται αρνητικά και ποια ως απροσδόκητα από τη δημοσιογράφο; Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι η δημοσιογράφος κάνει τις συγκεκριμένες επιλογές; Τι θέλει να προκαλέσει στους/στις αναγνώστες/τριες της μέσω των παραπάνω επιλογών;
4. Συγκρίνετε το ειδησεογραφικό κείμενο από την εφημερίδα 1 με το αντίστοιχο της εφημερίδας 2 το οποίο δημοσιεύτηκε την ίδια μέρα και αφορά το ίδιο θέμα.
5. Εντοπίζετε ομοιότητες ή/και διαφορές σχετικά με την ύπαρξη ειδησεογραφικής αξιολόγησης στα κείμενα των δυο εφημερίδων;
6. Για ποιο λόγο θεωρείτε ότι οι δημοσιογράφοι στην εφημερίδα 1 επιλέγουν να ενσωματώσουν στο κείμενό τους τις δηλώσεις των προσώπων που σχετίζονται με τα αναπαριστώμενα γεγονότα;
7. Ποιοι λόγοι (discourses) αναδεικνύονται στο άρθρο της εφημερίδας 2 και ποιοι στο άρθρο της εφημερίδας 1; Παρατηρείτε ομοιότητες ή/και διαφορές μεταξύ τους;

Μετασηματισμένη πρακτική

Η μετασηματισμένη πρακτική αφορά την αναπλαισιωμένη παραγωγή λόγου, δηλαδή τη μεταφορά και ένταξη ενός κειμένου από ένα κοινωνιοπολιτισμικό και επικοινωνιακό πλαίσιο σε ένα άλλο. Οι μαθητές/τριες λοιπόν θα πρέπει να διαμορφώσουν ένα κείμενο με άξονα την οπτική μιας εφημερίδας που να έχει διαφορετική οπτική από αυτές που μελετήθηκαν. Ενδεικτική δραστηριότητα προς τους μαθητές/τριες:

- Σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/τριές σας γράψτε ένα ειδησεογραφικό άρθρο, το οποίο να πραγματεύεται το θέμα _____ από την οπτική μιας εφημερίδας διαφορετικής από αυτές που εξετάστηκαν. Πιο συγκεκριμένα, συντάξτε ένα άρθρο που να απορρίπτει με τρόπο απερίφραστο τα επιχειρήματα ++++++ κι ένα άλλο που να τα υποστηρίζει απολύτως.

* Βασίζεται στο Αργύρης Αρχάκης – Άννα Φτερνιάτη – Ανθίπη Δούκα, Αναλύοντας κριτικά την ειδησεογραφική αξιολόγηση στον ημερήσιο τύπο. Στο Κώστας Ντίνας (επιμ) 2018. *Figura in Praesentia - Μελέτες αφιερωμένες στον καθηγητή Θανάση Νάκα*. Εκδόσεις Πατάκη 2022

Ένας σύντομος οδηγός για την ανίχνευση του ρατσισμού σε αντιρατσιστικά κείμενα

Τζωρτζάτου, Κ., Καραχάλιου, Ρ., Τσάμη, Β. & Αρχάκης, Α. ΠΑΤΡΑ 2023

Μετά από σχετική έρευνα, διαπιστώσαμε ότι ο ρατσισμός παρεισφρεί στα αντιρατσιστικά κείμενα μέσω δύο οδών: της **διάκρισης** και της **αφομοίωσης** και, ειδικότερα, μέσω **3 υποκατηγοριών διάκρισης** και **2 υποκατηγοριών αφομοίωσης**.

Στη βάση των παραπάνω 5 υποκατηγοριών ρατσισμού δημιουργήσαμε ένα σύνολο **5 εργαλείων**, καθένα από τα οποία βοηθά στην ανίχνευση μιας από τις 5 υποκατηγορίες ρατσισμού. Κάθε εργαλείο αποτελεί μια ερώτηση που πρέπει να τεθεί για την ανίχνευση ρατσιστικών απόψεων σε αντιρατσιστικά κείμενα. Κάθε ερώτηση καλεί τον/την αναγνώστη/τρια να κοιτάξει προσεκτικά τα κείμενα, ώστε να εντοπίσει τα γλωσσικά μέσα με τα οποία (ανα)παράγονται ρατσιστικά νοήματα.

Διάκριση

Η διάκριση αποτελεί πρακτική του ρατσισμού, η οποία στηρίζεται στην απαξιοτική πρόσληψη των ιδιαίτερων γλωσσικών, πολιτισμικών, θρησκευτικών, κοινωνικών κ.ά. χαρακτηριστικών του/της άλλου/ης. Στη βάση της διάκρισης, ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι μεταναστευτικοί και προσφυγικοί πληθυσμοί στα κείμενα δημιουργεί μια αίσθηση απόστασης ανάμεσα σε εμάς και τους/τις άλλους/ες. Οι 3 υποκατηγορίες ρατσισμού που εντοπίζονται στο πλαίσιο της διάκρισης είναι οι ακόλουθες:

1. ο/η άλλος/η ως πρόβλημα
2. ο/η απομακρυσμένος/η άλλος/η
3. ο/η παθητικός/ή άλλος/η

1. Ο/Η άλλος/η ως πρόβλημα

Ερώτηση για την ανίχνευση της υποκατηγορίας ο/η άλλος/η ως πρόβλημα στα κείμενα

Παρά την αντιρατσιστικότητα των κειμένων και τη συνακόλουθη θετική τους στάση απέναντι στο μεταναστευτικό-προσφυγικό ζήτημα, παρουσιάζονται οι μετανάστες/τριες και οι πρόσφυγες/ισσες ως πηγή προβλημάτων ή ως απειλή για τη χώρα υποδοχής;

Γλωσσικά μέσα με τα οποία επιτυγχάνεται η αναπαράσταση του/της άλλου/ης ως προβλήματος

Επιτυγχάνεται με:

- τη χρήση **αρνητικά φορτισμένου λεξιλογίου** (π.χ. πρόβλημα, προσφυγική κρίση, αποσυμφόρηση) ή με τη χρήση **πολιτικών/νομικών όρων** (π.χ. παράτυποι/ες, παράνομοι/ες), μέσω των οποίων διακρίνονται οι μετανάστες/τριες και πρόσφυγες/ισσες σε νόμιμους/ες ή παράνομους/ες
- την αναφορά σε **αριθμητικές μετρήσεις και ποσοστά** που μεγεθύνουν το πρόβλημα (π.χ. τόσο μεγάλος αριθμός προσώπων)
- τη χρήση **μεταφορών** μέσω των οποίων οι μετανάστες/τριες και οι πρόσφυγες/ισσες αναπαρίστανται **αρνητικά ως φυσικά φαινόμενα ή καταστροφές** (π.χ. να ανακοπεί το κύμα των προσφύγων, η Τουρκία σε καθημερινή βάση ανοιγοκλείνει την κάνουλα των ροών)
- **επιχειρήματα** με τα οποία **ορίζονται ποια είναι τα χαρακτηριστικά του/της νόμιμου/ης μετανάστη/τριας και πρόσφυγα/ισσας** και, συνεπώς, δικαιολογείται ποιος/α μπορεί να παραμείνει στη χώρα και ποιος/α πρέπει να αποκλειστεί.

2. Ο/Η απομακρυσμένος/η άλλος/η

Ερώτηση για την ανίχνευση της υποκατηγορίας ο/η απομακρυσμένος/η άλλος/η στα κείμενα

Παρουσιάζονται οι μετανάστες/τριες και οι πρόσφυγες/ισσες ως ανώνυμο πλήθος, ως ενιαία ομάδα με κοινά χαρακτηριστικά και επιδιώξεις ή/και ως άτομα που ήρθαν προσωρινά στην Ελλάδα και μετακινούνται συνεχώς, παρά ως άνθρωποι που φέρουν ποικίλα, διαφορετικά, ατομικά χαρακτηριστικά και με τους οποίους ερχόμαστε καθημερινά σε επαφή;

Γλωσσικά μέσα με τα οποία επιτυγχάνεται η αναπαράσταση του/της άλλου/ης ως απομακρυσμένου/ης

Επιτυγχάνεται με:

- τη χρήση **όρων που παραπέμπουν σε σύνολα ανθρώπων** (π.χ. *εκείνοι/ες, ξένοι/ες*)
- τη χρήση **ποσοτικών προσδιορισμών που συχνά συνοδεύουν εθνικούς όρους** (π.χ. *10.000 Σύριοι/ες*) και οδηγούν στην αντικειμενοποίηση του ατόμου
- τη χρήση **όρων προσωρινής παραμονής στη χώρα** (π.χ. *φιλοξενία/ φιλοξενούμενοι/ες*).

3. Ο/Η παθητικός/ή άλλος/η

Ερώτηση για την ανίχνευση της υποκατηγορίας ο/η παθητικός/ή άλλος/η στα κείμενα

Παρουσιάζονται οι μετανάστες/τριες και οι πρόσφυγες/ισσες ως άτομα που δεν δρουν αυτόνομα, ως άτομα ευάλωτα που υποφέρουν, αναμένουν ή/και δέχονται τη βοήθεια των πλειονοτικών;

Γλωσσικά μέσα με τα οποία επιτυγχάνεται η αναπαράσταση του/της άλλου/ης ως παθητικού/ής

Επιτυγχάνεται με:

- τη χρήση **ρημάτων λεκτικής αναπαράστασης** (π.χ. *κατέληξαν, συμφώνησαν*) ή/και **ρημάτων ενέργειας** (π.χ. *υλοποιούν*) στα οποία **υποκείμενα** είναι οι πλειονοτικοί/ες και αφορούν αποφάσεις ή ενέργειες για το μεταναστευτικό- προσφυγικό
- τη χρήση **ουσιαστικοποιήσεων που δηλώνουν ενέργεια** και έχουν ως **αντικείμενο** τους/τις μετανάστες/τριες και πρόσφυγες/ισσες (π.χ. *μετεγκατάσταση 400 μεταναστών*)
- τη χρήση δομών **πρέπει να** μέσω των οποίων **υπαγορεύονται στους/στις μετανάστες/τριες και πρόσφυγες/ισσες συγκεκριμένες ενέργειες** (π.χ. *κάθε παιδί θα πρέπει να έχει ουσιαστική πρόσβαση στην επίσημη εκπαίδευση*)
- τη χρήση **συναισθηματικά φορτισμένου λεξιλογίου** (π.χ. *θύματα, ευάλωτα άτομα, εξαθλιωμένοι/ες/α, τραγικό ναυάγιο, ξεριζώθηκαν*)
- τη χρήση **ουσιαστικών ή ρηματικών τύπων που δηλώνουν την παροχή βοήθειας** και έχουν ως **αντικείμενο** τους/τις μετανάστες/τριες και πρόσφυγες/ισσες, ενώ ως **υποκείμενα** εμφανίζονται οι πλειονοτικοί/ές και ισχυροί θεσμικοί παράγοντες (π.χ. *έχοντας βοηθήσει, προστασία, υποστήριξη, υλοποιεί προγράμματα, των επωφελούμενων*).

Αφομοίωση

Η αφομοίωση του/της άλλους/ης αποτελεί μια από τις βασικές οδούς διείδυσης ρατσιστικών θέσεων και απόψεων σε αντιρατσιστικά κείμενα. Στο πλαίσιο της αφομοίωσης υπαγορεύεται στους/στις μετανάστες/τριες και πρόσφυγες/ισσες να υιοθετήσουν τις αξίες, τις συνήθειες, τις πεποιθήσεις και τις συμπεριφορές των πλειονοτικών. Ως προς την αφομοίωση εντοπίζονται οι ακόλουθες 2 υποκατηγορίες ρατσισμού:

4. η ασθενής αφομοίωση
5. η ισχυρή αφομοίωση

4. Ασθενής αφομοίωση

Ερώτηση για την ανίχνευση της υποκατηγορίας της ασθενούς αφομοίωσης στα κείμενα

Σε κείμενα που χρησιμοποιούνται ουσιαστικά όπως *ένταξη/ενσωμάτωση* ή *ρήματα* όπως *εντάσσω/ενσωματώνω*, διασαφηνίζεται ποια είναι ακριβώς η σημασία τους και με ποιες προϋποθέσεις οι μετανάστες/τριες και οι πρόσφυγες/ισσες θα γίνουν αποδεκτοί/ές; Επιπλέον, τα κείμενα προτρέπουν τους/τις αναγνώστες/τριες να μην έχουν ρατσιστικές στάσεις απλώς λόγω του μακροπρόθεσμου οφέλους που μπορεί να έχει η ελληνική κοινωνία από την ένταξή τους;

Γλωσσικά μέσα που χρησιμοποιούνται για την ασθενή αφομοίωση

Χρησιμοποιούνται:

- **ουσιαστικά που δηλώνουν αφομοιωτικές διαδικασίες** (π.χ. ένταξη, ενσωμάτωση) και έχουν ως **αντικείμενο** τους/τις μετανάστες/τριες και πρόσφυγες/ισσες, χωρίς ρητή αναφορά στο υποκείμενο της ενέργειας (π.χ. πολιτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης των ασυλούχων)
- **δομές πρέπει να συνοδεύόμενες από ρήματα ενέργειας** (π.χ. εντάσσω, ενσωματώνω) σε **παθητική σύνταξη με απαλοιφή του ποιητικού αιτίου** (π.χ. Αυτοί θα πρέπει να ενσωματωθούν οργανικά και παραγωγικά στις κοινωνίες μας)
- **επιχειρήματα** βασισμένα στο **όφελος** που θα έχει μακροπρόθεσμα η ελληνική κοινωνία από την παρουσία των μεταναστών/τριών και των προσφύγων/ισσών
- **θετικά φορτισμένο λεξιλόγιο** σε σχέση με τις διαδικασίες ένταξης/ενσωμάτωσης (π.χ. τα σχολεία είναι ο καλύτερος μηχανισμός προσαρμογής και κοινωνικοποίησης ενός παιδιού).

5. Ισχυρή αφομοίωση

Ερώτηση για την ανίχνευση της υποκατηγορίας της ισχυρής αφομοίωσης στα κείμενα

Πρωθίεται στα κείμενα η εκμάθηση της ελληνικής (ή άλλης ισχυρής) γλώσσας, χωρίς να γίνεται λόγος για το πώς θα διατηρηθεί και θα διαφυλαχθεί η γλώσσα των μεταναστών/τριών και προσφύγων/ισσών; Επιπλέον, στα κείμενα που αποτελούν εξιστορήσεις μεταναστών/τριών και προσφύγων/ισσών, προβάλλουν οι ίδιοι/ιες θετική στάση απέναντι στους αφομοιωτικούς μηχανισμούς της χώρας υποδοχής, για παράδειγμα, αναπαριστάνονται θετικοί/ές στο να μάθουν την ελληνική γλώσσα, να γραφτούν ή να γράψουν τα παιδιά τους στο ελληνικό σχολείο;

Γλωσσικά μέσα που χρησιμοποιούνται για την ισχυρή αφομοίωση

Χρησιμοποιούνται:

- **ουσιαστικά που δηλώνουν τη διαδικασία της μάθησης της ελληνικής ή άλλης ισχυρής γλώσσας** (π.χ. εκμάθηση, μαθήματα), στην οποία καλούνται να υποβληθούν οι μετανάστες/τριες και πρόσφυγες/ισσες, χωρίς να διευκρινίζεται αν οι φορείς που υλοποιούν τα μαθήματα θα λάβουν υπόψη τις γλωσσικές τους ταυτότητες • **επιρρηματικοί προσδιορισμοί του σκοπού** μέσω των οποίων η **εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας** προβάλλεται ως **αναγκαία συνθήκη** για την ομαλή ένταξη των μεταναστών/τριών και προσφύγων/ισσών (π.χ. Στόχος είναι οι πρόσφυγες και οι μετανάστες να μάθουν την ελληνική γλώσσα για να μπορέσουν να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία)
- **ρήματα επιθυμίας** (π.χ. θέλω να γραφτώ στο σχολείο) ή/και **γνώσης** (π.χ. να μάθω τη γλώσσα) με **υποκείμενα** τους/τις μετανάστες/τριες και πρόσφυγες/ισσες και **αντικείμενο** την ελληνική γλώσσα ή/και τη διαδικασία εκμάθησής της
- **στοιχεία που δείχνουν θετική αξιολόγηση**, μέσω των οποίων δηλώνεται **εμφατικά η επιδίωξη** των μεταναστών/τριών και προσφύγων/ισσών **να υιοθετήσουν αφομοιωτικές πρακτικές** (π.χ. να μάθω καλά, όσο καλύτερα γίνεται).

Συμφανίσεις υποκατηγοριών ρατσισμού

Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι σε ένα αντιρατσιστικό κείμενο μπορεί να ανιχνεύονται περισσότερες από μία υποκατηγορίες ρατσισμού είτε από την κατηγορία της διάκρισης είτε της αφομοίωσης, όπως επίσης είναι δυνατό να ανιχνεύουμε στο ίδιο κείμενο υποκατηγορίες τόσο της διάκρισης όσο και της αφομοίωσης.

TRACE: «Ανιχνεύοντας τον ρατσισμό στον αντιρατσιστικό λόγο: Μια κριτική προσέγγιση στον ευρωπαϊκό δημόσιο λόγο για τη μεταναστευτική και προσφυγική κρίση» (TRACE/HFRI-FM17-42, ΕΛΙΔΕΚ 2019-2022) <https://trace2019.wixsite.com/trace-project>